

Meral ORALIŞ

Istanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

GÖÇMEN YAZINI İÇİNDE ARAS ÖREN'İN KONUMU

«Almanya artık bizim yeni gerçeğimiz/bavullarımızda getirdiğimiz eskisiydi»¹, der Ören *Berlin Üçlemesi*'ne başlarken. Almanya'ya göçüp orada yazınsal geleneğini sürdüren, birinci kuşak yazarlardan Ören.

1969 yılında Almanya'ya giderek, Türk işçilerinin en çok yoğunlaştıkları, hatta getto kurdukları Berlin'e yerleşen Ören, önceleri bir çok şirkette işçi olarak çalışmasının yanı sıra yazarlığını da sürdürdü. Almanya'da art arda üç kitap yayımlayarak bunları *Berlin Üçlemesi* olarak adlandırdı. Ören diğer bir çok yapıtında olduğu gibi *Berlin Üçlemesi*'ni de Türkçe olarak kaleme aldı ve kitaplar Almancaya çevrilerek basıldı. Üçleme Göçmen yazını içinde yer alan diğer yapıtlardan farklı olarak, kısa bir süre içinde Almanların ilgisini çekti. Henüz Türkiye'de yayınlanmazken *Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne?* adlı birinci kitap 1973'te Almanyada ilk baskısını yaptı. Hemen ardından 1974'te *Kâğıthane Rüyası* ve onun ardından da 1980'de *Gurbet Değil Artık* yayınlandı. *Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne?* ve *Kâğıthane Rüyası* yayınlanmalarından kısa bir süre sonra filme alındılar, *Gurbet Değil Artık* ise radyo oyunu olarak yayımlandı. Almanya'da böylesine benimsenip yaygınlık kazanan bu kitaplar, Türkiye'de ancak 1980 yılında basıldı. Gelgelelim Türkiye'de aynı ilgiyi görmedi.

Ören'in Almanya'da tanınmasını sağlayan *Berlin Üçlemesi*, gerek ele aldığı izlekler gerekse biçimsel özellikleriyle Almanya'da oluşan Türk Yazını'ndan farklılıklar gösterir. 1961 yılında² döne-

1 *Berlin Üçlemesi*, Aras Ören, Remzi Kitapevi, 1980, İstanbul, s. 11.

2 30. Yılında Yurt Dışındaki Türkler, TÜSES Vakfı Konferansı, «Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Durumu», Ahmet İyidirli, 24-25 Ekim 1989, İstanbul, s. 73.

min hükümetlerince imzalanan bir anlaşma sonucu, Almanya'da çalışan yabancı işçi topluluğuna Türk işçileri de katılmıştır. Diğer yabancı işçilerin içinde yaşadıkları elverişsiz iş ve yaşam koşullarında buluverdiler kendilerini. Böylesi koşullarda, önceden bir yazın geleneği olsun olmasın bir çok yazar «yabancı işçi olma»nın sorunlarını dile getirmeye koyuldular.

Kaleme alınan metinlerde, önceleri Türklerin yaşadıkları sorunları doğrudan yazına aktarıp, tarihsel gerçekliği bir tür yazınsal gerçekliğe dönüştürerek, kurmaca olma kaygısından çok, varolanı yansıtmaya temel alınmıştır. Bir başka deyişle yazarlar, kendi kültürlerini başka bir ülkeye taşıyarak, orada yabancı bir kültürle karşılaşan yabancı işçinin sorunlarına tanıklık ettiler. Metinlerin çoğu belli bir çizgisel gelişim içinde, bildik izlekleri şablonlaştırarak kaleme alındı.

Ören ise aynı dönemde ürettiği yapıtlarında, gerek kullandığı biçem ve biçim gerekse ele aldığı konular açısından, bu hareket içinde diğer yazarlardan ayrılır. Yapıtlarını «yabancı işçi sorunu»yla sınırlamadan, Türk ve Alman yazın geleneklerinin çok uzağına düşmeden, yeni bakış açıları ve anlatı teknikleri kullanarak üretir.

Örneğin *Berlin Üçlemesi*'nin ilk kitabı olan *Niyazi'nin Naunyn Sokağında İş Ne?* de Berlin'in Naunyn Caddesi'nde yaşayan Türk ve Alman işçilerinin portrelerinin verilmesiyle başlar. Bu portrelerde, işçi sınıfına ait insanların bir yandan işlerinde ve sokakta karşılaştıkları toplumsal sorunları öte yandan bu kişilerin kendi iç dünyalarını bulmak olası. Bu bağlamda Nazım Hikmet'in *Memleketimizden İnsan Manzaraları* adlı yapıtını, hem biçimsel hem de içeriksel özellikleriyle anıştırır.

Ören, sanayileşmenin ivme kazandığı ve toplumun başat kültürünün ise, bu sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı bir dönemde Almanya'da yaşamını sürdürmüştür. Özellikle *Berlin Üçlemesi*, *Almanya, Bir Türk Masalı* ve *Gündoğduların Yükselişi* adlı yapıtlarında, bir yandan içinde yaşadığı toplumun sınıfsal çelişkilerini ve sözünü ettiğimiz başat kültürün ürettiği kendine ve çevresine yabancılaşmış bireyin sorunlarını dile getirir, öte yandan da içinde yaşadığı topluma «yabancı olan» insanın sorunla-

rını kaleme alır. Yabancıların dışlanması sorununu ise salt Almanların kendisinden farklı olanı dışlaması olarak ele almaz Ören, bunun bir iletişim düzleminde iki yönlü bir süreç olduğunu, bu bağlamda da buldukları toplumda «yabancı olma»nın getirdiği dışlanmışlığa hoşgeldin diyen yabancıları da eleştirir. Bu eleştiri kimileyin bir özeleştiriyeye de dönüşür. Tek başına değiştiremediği, bir türlü de bırakıp gidemediği bir gerçekliği sorgulamakta, onunla hesaplaşmaktadır. Bu kimileyin toplumsal düzen ve birey arasındaki bir çatışma, kimileyin bireyin iç hesaplaşması ya da kimlik arayışı olarak ortaya çıkar.

Yabancılaşma Sorunu :

Ören'in ilk dönem yapıtları sayabileceğimiz *Berlin Üçlemesi*'nde *Almanya Bir Türk Masalı* (1978)'nda daha çok işçi ve göçmenlerin toplumsal sorunlarını irdelediğini görürüz. Türklerin Almanya'ya öncelikle işgücü olarak gitmiş olmaları üzerinde durur. Bir çok başka göçmen yazar gibi, Almanya'ya göç, bu göçün nedenleri, Alman toplumunun bu göç karşısındaki tutumu, kişinin içinde yaşadığı dile ve kültüre yabancı olması gibi izleklerle sınırlamaz yapıtlarını, aynı zamanda kişilerin sınıfsal konumları ve bundan kaynaklanan çelişkilerini de gündeme getirir. Türk işçisi de aynı toplumsal düzeni paylaşan tüm diğer işçiler gibi, içinde bulunduğu üretim ilişkilerinde üretime katkıda bulunduğu sürece, kendisi de bir metaya dönüşmekte, ürettiğine yabancı olmaktadır. Amacı tüketmek için para kazanmaktır.

Berlin Üçlemesi'nde bir çok işçi portresi görürüz : kimi Türk, kimi Alman. Ancak her bir kitapta bu kişiler değişir. Üçünde de ortak olan kişi salt Niyazi'dir. Tüm diğer kişiler ise Niyazi ile olan ilişkileri bağlamında çıkarlar karşımıza. Yapıtın başkışisi olan Niyazi, aynı zamanda yapıtın bir çok bölümünde Almanya'ya göçün nedenlerini, işçilerin konumunu dile getiren bir anlatıcının da görevini üstlenir :

«Bu Almanya işi çıkınca,
herkes gibi ben de
dedim kendikendime :
Almanya bir küçük Amerika

Gidersin oraya Niyazi
 ve yaşarsın orada Bebek'in zenginleri gibi
 Çünkü fakir kişi
 bir Amerika'da (ya da Almanya'da, ya da bir başka
 batı ülkesinde)
 Amerikalı gibi yaşayabilir. Yoksa
 bizim gibi ülkelerde bu
 salt zengin işidir.
 Ve Amerikalı gibi yaşarsa insan
 ancak yaşadım diyebilir»³.

Niyazi diğer Türk işçilerinden farklı olarak, içinde bulunduğu koşulları değerlendirir, yaşadıklarını sorgular. Yaşadığı toplumsal sınıfın bilincinde olmak ve bunun yanı sıra Almancayı da konuşmakla öbür Türk işçilerinden ayrılır, Alman işçilerle iletişim kurar. *Kâğıthane Rüyası*'nda politik seçimini yapmış olan Niyazi politik tartışmalarda ve eylemlerde etkinlik göstererek tavrını belirlemiştir artık.

Ören'in işçi sorunlarına değindiği bir başka yapıtı da 1985'te Türkçe olarak yayınlanan *Gündoğduların Yükselişi* adlı romanıdır. Ancak *Gündoğduların Yükselişi* salt işçi sorunlarını değil daha sonraları kaleme alacağı yapıtlarının ana izleğini oluşturan kimlik, özdeşlik arayışı sorunlarını da içeren bir ara dönem yapıtıdır.

Sanayileşmenin alabildiğine gelişerek insanların bu devinim içinde birer makine dişlisini andıran varlıklara dönüşmesinden Türk işçileri de kendilerine düşen payı alırlar. Örneğin, *Gündoğduların Yükselişi* adlı romanda, romanın başkişisi birlikte çalıştığı arkadaşlarını şöyle betimler : «Ne acılarla, ne acılarla, sızlanarak, nasıl kanamalar içinde sayılarda yeni anlamları kavradık. Nice sayılarda şimdi, nice tanıdıklarım bana nice anlamlar fısılda-makta. Kimler kimlerdi hep tanıdığım : 390500009/3905000074/4320007617 (...) Bunlar akarbant başında tanıdıklarım»⁴.

Artık adı olmayan bu insanların hangi ulusa, dine, ırka ait olduklarını, ne tür insani özellikler taşıdıklarını da anlamak pek

3 *Berlin Üçlemesi*, s. 37-38.

4 *Gündoğduların Yükselişi*, Aras Ören, Kaynak Yayınları, 1985, İstanbul, s. 109.

olası değildir. İnsanlar kendi türlerinin bir çok özelliğini yitirmiştir. Böylelikle insanlar gerek bedensel gerekse zihinsel etkinliklerini de yitirirler. İşlerinin gerektirdiği sınırlarda, önceden programlanmış görevleri yapmakla yükümlüdürler. . Bu da işçinin etkin bir varlık göstermesini engelleyen en büyük nedenlerden biri olarak ortaya çıkar. İşçi artık makineyi kullanan kişi olmaktan çıkıp, makinenin kullandığı varlık konumuna gelir. Böylelikle kendisinin üretim sürecinde düşünsel etkinlikten uzaklaştırılmasıyla bir yabancılaşmayı yaşar. Ürettiğine yabancı kalması ve bu çarkın boyunduruğu altına girmesiyle yaşadığı yabancılaşmanın gücünü arttırır.

Almanya, Bir Türk Masalı adlı şiir kitabında da, bireyin kendisine yabancılaşmasını şöyle dile getirir Ören :

«Ein bisschen Kapital hat mich aus mir entfernt.
Erst war ich ich, dann war ich keiner,
war jeder, aber nicht mehr ich»⁵.

Üretim ilişkileri bireyi kendisine, çevresine yabancılaştırmıştır. Ancak Ören için sorun bununla da bitmez, uzam, kültür, toplum, dil değiştirmekle ortaya çıkan bir de «yabancı olma» sorunu vardır.

«Yabancı Olma» Olgusu :

Türkiye'de ailesini, işini bırakan insanlar, Almanya'da insanıyla kültürüyle, diliyle, teknolojisiyle bambaşka bir dünya bulurlar karşılarında. Kendi kültürünü, dilini geleneğini, dününü bavullarında taşıyan bu insanlar, yeni karşılaştıkları dünyayı anlamak değil, tanımakta bile güçlük çekerler. Bunun sonucu olarak da kendi ülkelerinden insanlarla yan yana gelip, kendi dillerini konuşur, gettolar kurar ve günün birinde nasıl olsa Türkiye'ye geri döneceği umuduyla çalışıp, para biriktirirler. *Berlin Üçlemesi*'nde yemeden içmeden para biriktirip umutlarını yanına saklayan Sabri Şan ve Fazıl Usta'da bu düşünce neredeyse tutkuya dönüşür :

⁵ *Deutschland, ein Türkisches Märchen* (Almanya, Bir Türk Masalı), Aras Ören, Claassen Verlag, 1978, Düsseldorf, s. 90.

- «— Bak işim iyi diyorsun,
ne yapıyorsun
kazandığını?
— Biriktiriyorum.
— Ne için?
— Biriktiriyorum işte. Neden geldik buraya?
Çalışıp, biriktirmek için!»⁶

Niyazi ile Sabri Şan'ın bu karşılıklı konuşmasında Almanya'da çalışmanın basit amacının kazanıp biriktirmek ve parayı Türkiye'ye götürerek orada, o güne değin içinde yaşadığı toplumsal sınıfı değiştirmek düşü olduğunu görmek olası. Ören'in diğer yapıtlarında da Türkiye'ye geri dönme umutlarıyla dolu bir çok kişi bulabiliriz. Gelgelelim bunların hiç biri yeniden Türkiye'ye dönmezler/dönemezler. Hem alman hem de türk toplumlarının gerçekliği, onların gerçekliği olmaktan çıkmıştır. Biraz umut, biraz yılgınlık, biraz çıkar, biraz boşvermişlikle üretilmiş yeni bir gerçeklik içindedir bu kişilerin bir çoğu.

Berlin Üçlemesi'nde Fazıl Usta da Sabri Şan gibi yemeden içmeden para biriktiren, bu arada insanca yaşamayı unutan bir başka işçidir. Fazıl Usta çalıştığı fabrikada parmağını makineye kaptırdıktan sonra, kader diyerek unutuvermiştir yaşadığı acıyı. Fazla mesai yaparak biraz daha fazla kazanıp, daha çok para biriktirip, suya sabuna dokunmadan yaşamak ister. Onu ilgilendiren eline geçen paradır salt. Yabancı oluşunu, alman şefinin gözüne girmeye çalışarak aşacağını uman Kâzım Akkaya'da da aynı özellikleri buluruz. Fazla mesai yapıp, amiriyle iyi geçinerek konumunu korumaya çalışır, kendi deyişiyle :

«Maystır'ın gözdesiyim ben.
Adım Kâzım Akkaya.
(...)
Eski sözdür : Deniz oynaklaştı mı,
gemisini kurtarana derler kaptan»⁷.

Ören *Gündoğduların Yükselişi* adlı romanında bir yandan işçi sorununa değinirken öte yandan yabancı bir ülkeye göç etmiş ay-

6 *Berlin Üçlemesi*, s. 54.

7 *Berlin Üçlemesi*, s. 46.

dın tipi üzerinde de durur. Başta Almanya'ya işçi olarak göç etmiş, bir süre kendi ülkesinden gelen işçilerle aynı odayı paylaşmış, ancak daha sonra yabancı ülkedeki varoluşunu yazarlıkta arayan bir Türk'ün öyküsüdür bu romanda kurgulanan.

«Merhaba. Beni tanıdın mı?» tümcesiyle başlar *Gündoğduların Yükselişi*. Bu romanın başkişisinin yıllar önce Erzurum treninde tanıdığı, daha sonra Almanya'ya göç ederken rastlantısal olarak aynı kompartmanı paylaştığı ve yıllar sonra karşılaştığı İbrahim Gündoğdu'nun ona yönelttiği sorudur. Yapıt içinde bir leitmotif olan bu tümce, aynı zamanda başkişinin kendisine de yönelttiği bir soru gibidir. Kimdir anlatıcı konumundaki başkişi? İşçi mi? Aydın mı? Türk mü? Alman mı? Nereye aittir? Geçmişi nerededir? Geleceği nerede?

Bilinmeyen, yeni olanı selamlayarak bir «Ben»i tanıma yolculuğuna çıkıyor adeta Ören bu romanında. Ören'in üretim süreci içinde bir dönüm noktası *Gündoğduların Yükselişi*, ilk dönem yapıtlarında olduğu gibi toplumsal sorunların yanında bir de bireyin iç dünyası ağırlıklı olarak sorgulanıyor burada. Bireyin kimlik arayışı ve onun işçi sınıfına ait olmasıyla ortaya çıkan toplumsal, politik sorunlar eş yoğunlukta işlenmiş romanda.

Yabancı olma durumunu, *Gündoğduların Yükselişi*'nde aydın bir kişinin, çevresindeki Türk işçilerinin beraberinde getirdikleri yaşam biçimini değiştirmeksizin yaşadıklarını eleştirmesinde de görürüz. «Diğer oda arkadaşlarım üç yılın üstünde buradaydılar, geldikleri günden beri aynı iş yerinde çalışıyor, bu aynı odada yapıp kalkıyorlardı. Hepsi aynı köydendi. Arasına iş yerinden şikayet ederlerse de genelde durumlarından memnun görünüyorlardı. Çünkü hepsi alabildiklerine köylülüklerini yaşıyorlardı kim ne derse desin, kim nasıl görürse görsün kayıtsız, kısıtsız, -otobüste, sokakta, metroda, bu yurttta, bu odada»⁸.

Türk işçisinin paradoksunu dile getirir burada Ören. Dışlanmış olmanın, yabancı olmanın rahatlığını yaşarlar adeta. Dilini bilmediği, farklı kültürel değerlere sahip olan alman insanı yokmuşcasına davranırlar.

8 *Gündoğduların Yükselişi*, s. 7.

9 *Gündoğduların Yükselişi*, s. 111.

Roman, Birinci-Tekil-Kişi anlatısı olarak kurgulanmıştır. Olayları romanın başkişisinin ağzından ve bakış açısından izleriz. Anlatıcı Türk işçisinin davranış biçimlerini eleştirir. Katıldığı bu toplumdaki uyumsuzluğu konusunda ısrarcı olan işçilerin toplum dışı bırakılması da kaçınılmaz bir gerçekliğe dönüşür. Ancak romanın başkişisi diğerlerinden farklı bir türktür. «Ben ağızımdaki lokmayı, ağızımı açmadan çiğnemeyi, ağızım doluyken konuşmama-yı, yemeği çatal bıçakla yemeyi biliyordum. (...) U-Bahn'da kaç kez tanık olmuşumdur, sanki tarlada birbirleriyle konuşuyorlar, seslerinin tonunu ayarlamak yok, kontrol diye bir şey yok. (...) Ben hiç onlar gibi davranmıyorum, hatta onların adına da daha dikkatli davranıyorum. Onların yüzünden bir titizsem iki titiz olurum»¹⁰.

Romanın başkişisinin Türk işçilerinden farklılığı, çatal, bıçak kullanabilmesi ya da metroda sessizce konuşmasını biliyor olması, onun yabancılığını değiştirmez yine de. O da Alman toplumu içinde kendi yabancılığını ve yalnızlığını yaşar.

«Ben» Arayışı :

Ören'in *Gündoğduların Yükselişi* adlı romanında yoğunlaştığı izleklerden biri de yabancı bir toplum içinde bireyin özdeşliğini aramasıdır. Ören'in bu yapıtımdan sonra, işçi sorunu ilk dönem yapıtların olduğu gibi ana izlek olmaktan çıkmış, onun yerine bireyin kimlik arayışı metinlerin odak noktasını oluşturmuştur.

Gündoğduların Yükselişi adlı romanda, başkişi düş ve gerçek arasındaki bir uzam ve zamanda kendi «Ben»ini sorgulayarak bulmaya çalışır. Önceleri, Almanya'ya göç ederken trende aynı kompartmanı paylaştığı insanlarla başlar bu oyuna. Birlikte yolculuk ettiği insanların geçmişine ilişkin çok şey bilmemesine karşın, onların kendi yaşamları üzerine verdikleri ipuçlarıyla yetinip, imgeleminde bir oyun üretir. Her bir yolcu için bir başka öykü kurgular, bu öykülerin çoğu Türk gelenekleri, değerleri ve yaşam tarzıyla biçimlenir.

10 a.g.y. s. 136.

Çocukluğunda büyükannesinin okuduğu romandaki (kimileyin kendisinin de özdeşleştiği) roman kahramanlarını anımsar. Çocukluk imgeleriyle, Almanya'ya göç sırasında tanıdığı insanlara ilişkin imgeleri buluşturur «Ben»ini ararken. Düş ve gerçeğin iç içe girdiği bu yolculukta, geçmişiyile şimdisini birleştirir yazar. Ancak yaşadığı topluma hep yabancı kalır. Bu yabancılığı unuttur gibi olduğunda ise, Alman arkadaşları tarafından anımsatılır gerçek ona.

Romanın başkışisi yazdığı bir oyunu, dramaturji çalışmaları yapan Renata'ya okutur. Tahmin ettiğim gibi özentî ve naif dedi. Arkasından da sözcükleri tartarak: 'Belki Türkiye'de bu tip oyunlar oynanabilir ama; burası için hiç de çekici değil. (...) Geleneksel Türk karakterini sahneye getir, şu hergün sokaklarda gördüğümüz...' dedi ve hemen ekledi 'Avrupa'yı sen Avrupa'ya bırak, bizi nasılsa anlayamazsın...'»¹¹ Renata'nın da toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi önyargılı, olanları anlamaya çalışmadan, belki biraz da bir Türkün Alman yazarların yerini almasından çekinen bir aydın tipi olduğunu görürüz.

Yurt edinmek üzere seçtiği bu uzamda özdeşliğini bulamaz romanın başkışisi. Bir yandan toplumun içinde öte yandan dışındadır. Yaşadığı gerçekliği sorgular durmadan. Buraya farklı bir kültürle gelmiştir. Geldiğinde bir tabula rasa'ya dönüştürür kendisini. Harfleri, sözcükleri, dili, el-kol hareketlerini, davranış biçimlerini, işaretleri herşeyi yeni baştan öğrenmeye koyulur. Bu gelişmeyi sağlamak çok kolay olmasa da, bu değişim onu diğerlerinden farklı kılar.

İçinde yaşadığı gerçekliğe uyum sağlamaya çalışsa da, yine de yabancılığını duyumsar. Artık ne geride bıraktığı eski yurduna ne de yenisine alttır. «İyi güzel de, hangi yurt? Yurt neresi? Eski kaldı mı? Yenisî yurt mu? Al yeni baştan»¹² gibi sorular belirginlik kazanır. Uzun bir süre Almanya'da yaşayıp değiştikten sonra, sürekli iki toplum arasında gidip-gelme ikilemini yaşar.

Ören romanlarının, bir Üçleme olmasalar bile, dile getirdiği izleklerle birbirine eklenildiği görülür. Bir romanında kısaca de-

11 a.g.y., s. 165.

12 a.g.y., s. 219.

ğınip geçtiği bir tümce, bir kişi ya da üzerinde çok ayrıntılı durmadan öykülediği bir durum bir sonraki romanının ana izleği konumuna gelebilir. *Berlin Üçlemesi*'nde Niyazi'nin ağzından söylenen şöyle bir söz :

«Sanki iki yaşantım vardı, be kardeşim
sanki iki tane yedim bir ben'den içeri»¹³

Gündoğduların Yükselişi'nde iki ayrı kimlikle ortaya çıkan başkişi karakterine gönderme yapar gibidir. Ya da *Gündoğduların Yükselişi*'nde romanın başkişisi önce işçiyken sonradan tiyatro yazarlığını seçmiştir, ama yine de yabancı olma, iki kültür arasında kalma ikilemini yaşar. «Anımsanan anın yeniden ürettiğim gerçeğiyle, şimdi'nin gerçekliği arasındayım. İki aradayım. Ne o, ne bu; ne bu, ne şu hepsinden, hiçbirinden»,¹⁴ «Ben burada bir varım, bir yokum. Hem varım, hem yokum. Neredeyim peki?»¹⁵

İlk kez Türkçede yayınlan *Nar Çiçeği* adlı romanında da aynı izlek çerçevesinde kendisini ve yaşamını sorgulayan, onlarla bir hesaplaşmaya giren bir kişiyle karşılaşırız. Romanın başkişisi bu kez yine bir yazardır. Yoksa bu yazar, *Gündoğduların Yükselişi*'nde «Galiba sınırda dolaşmak yok, artık sınırı geçiyorsun»¹⁶. diyen yazar mıdır? *Nar Çiçeği*'nde geride bıraktığı eski yurduna dönerken, kendi varoluşunu orada gerçekleştirmek isteyen bir aydın konu edilir. Romanda Türkiye'den göç etmiş, Almanya'da uzun bir süre kaldıktan sonra, Side'nin küçük bir köyüne giderek orada yeni bir dünya kurmaya ve kim olduğunu sorgulamaya başlayan bir aydının öyküsüdür anlatılan.

Romanın başkişisi Berlin'in Kreuzberg¹⁷ ilçesinde yaşar. Side'ye gelirken, Berlin'deki zamanı, uzamı, eşyalarını, ilişkide olduğu insanların imgelerini, düşlerini ve yaşantılarını da getirmiştir be-

13 *Berlin Üçlemesi*, s. 36.

14 *Gündoğduların Yükselişi*, s. 108.

15 a.g.y., s. 228.

16 a.g.y., s. 239.

17 Berlin'in Kreuzberg ilçesi Türk işçilerinin gettolar oluşturduğu bir yerdir. Önceleri yabancı işçi kesiminin yerleştiği bölge olması nedeniyle gereken ilgiyi görmeyen ilçe, son yıllarda, «uyum» sorununa da bir çözüm getirilebileceği düşünülecek, restorasyon çalışmalarına başlamıştır. Ören'in bir çok yapıtında bulmak olası Kreuzberg'i.

raberinde. Tıpkı Almanya'ya giderken, eski gerçeğini bavulunda taşıyan Türk işçisi gibi, bu kez, bavulundaki gerçekliğe Almanya'da yaşadığı süre içinde bir yenisini daha ekleyerek yeniden yurda döner. Tuttuğu küçük bir pansiyon odasından yeni bir yaşama yeni bir dünyaya açılacaktır. Burada bize *Gündoğduların Yükselişi*'ni anımsatan bir «yabancı olma» durumuna da tanık oluruz. *Gündoğduların Yükselişinde*, yabancı bir toplumda salt Türkiye'den beraberinde getirdiği çocukluk ve ilk gençlik anılarını saklayarak, yaşamını yeni kavramlar ve yeni bir biçimle değiştirme çabasına girişen bireyin arayışı söz konusuydu. *Nar Çiçeği* adlı romanda ise, bu kez eski yurduna dönerek aynı süreci yaşar. Ancak eski yurdu na da yabancılaşmış olduğunu görür. Salt bununla da kalmaz, git-tiği köyün insanları da onu bir yabancı olarak görürler.

Yeni çıktığı bir yolculukta, önceki yaşamında edindiği bilgileri, donanımını ve bunlarla oluşturduğu klişeleri bir kenara bırakarak «bir çocuk saflığıyla» herşeyi yeniden keşfetmeye başlar. Geçmişte gerek Türkiye'de gerekse Almanya'da yaşadıklarını belleğinden silmek, onlar yaşanmamış gibi davranmak da pek olası değildir. Yaşantıların tanıdık, sevdik insanların bulunduğu uzam ve zamana yabancılaşmıştır. Her iki toplum da ona yabancıdır. İmgelemindeki gerçeklikle uyum sağlayamaz hiç biri. «Şimdi içinde bulunduğum gerçekliğin ikiye bölünmüş olduğunu ve bu gerçekliği kavramak için bölünmüş parçaları bir bütün halinde yeniden birleştirmenin gerektiğini, bunun da pek kolay üstesinden geleme-yeceğimi bütün çıplaklığıyla anladım»¹⁸.

Yabancılığı aşma çabası, çevresindeki bitkilere ad vermekle başlar. Yeni bir dil, yeni bir ses üretmektir amacı. Köyde rastladığı dilsiz ise onun bu gerçeklikle arasında bir köprü işlevi görür. Onun el kol işaretlerinden oluşan dilini öğrenir. Böylelikle onun çevresindeki insanlar ve nesnelere tanışma ve onlarla iletişim kurma olanağını sağlar.

Yapıt içinde karşımıza çıkan «ören yeri» leitmotifi ile Hellenistik ve Roma devirlerinden kalmış sütun ve sütun başlıklarını ya da benzer öğelerle, geçmiş bir kentten artakalanlarla, kendi iç dünyasını özdeşleştirir. Her ikisi de geçmişte kendi gerçeklerini bir

18 *Nar Çiçeği*, Aras Ören, Afa Yayınları, İstanbul, 1988, s. 28.

«bütünlük» içinde yaşamış, bugün ise bütünlüklerini yitirip parçalanmışlardır. Bütünlüğe ulaşmaları artık her ikisi için de birer mucizedir neredeyse.

İki toplum, iki kültür arasında gidip gelen birey düş ve gerçek arasında varoluşunu arar. Hem Türk işçisi, hem de aydını için yabancılaşma sorununu aşmak çok kolay olmaz. Ancak çocukluk dönemini Almanya'da geçirmiş olan insanlar için sorun biraz daha farklı bir boyut kazanır. Örneğin *Berlin Üçlemesi*'ndeki Emine, çocukluğunu Almanya'da geçirmiş, anadilinden önce Almanca'yı öğrenmiş, Alman toplumunun kültürel değerleri içinde bulmuştur kendini. Bu bağlamda da Almanya'yı kendi yurdu olarak duyumsamaya başlamıştır.

Nar Çiçeği romanının ardından yine ilk kez Türkçede yayınlanan bir başka anlatı, *A'nın Gizli Yaşamı*'nda «Ben»in aranması yolculuğu bir kez daha çıkar karşımıza. Uzun süre ayrı kaldığı Berlin kentine, huzur bulacağı ümidiyle yeniden dönen bir yazarın kendi geçmişiyile hesaplaşması, nereye ait olduğunu sorgulaması öykülenir. Döndüğü bu kentte eski bir dostunu arar. Herşey değişmiştir, insanlar, mağazalar, sokaklar ve kent, Artık tanınmaz hale gelmiştir tümü. Yalnız bir zamanlar cenaze levazımatçısı olan «Cehennem» kalmıştır geriye, ama o da birahane olmuştur. Berlin'e gelişinin amacı, arkadaşlarına artık değişmiş olduğunu göstermektir. Gerçi arkadaşlarının ölüm ilanını okumuştur gazete-de ama yine de onu aramayı sürdürür. Bu arayış arkadaşlarının yaşamış olduğu sokaklarda, evlerde ve anılardadır. Onunla paylaştığı geçmişte ve yalnız başına kaldığı bugünde yeni bir yolculuğa çıkar. Bu, A'nın Berline gelirken geçirdiği yolculuktan ya da çocukluğunda penceresinden izlediği tren yolculuklarından farklı bir yolculuktur. Bu kez söz konusu olan, iç dünyasında çıktığı serüvenli, biraz da tehlikeli bir yolculuktur.

Berlin'e gittiğinde (daha önce *Nar Çiçeği*'nde, Side'nin bir köyündeki «konuk olma» durumuna benzer) geçici olarak bir pansiyonda konaklar. Burada konuktur, yabancılık çeker, tedirgindir. Pansiyonun resepsiyon memuru, Yusuf Atılğan'ın *Anayurt Otel*i adlı romanındaki Zebercet'i anıştıran, kimileyin ürkek, konuşmayan ya da umursamaz kimileyin çok konuşarak herşeye karışan tutarsız davranışlarıyla A'nın tedirginliğini arttıran kişidir.

A'nın Gizli Yaşamı, Üçüncü-Tekil-Kişi anlatısı olarak öyküleyen bir anlatıcının aktardığı Prolog bölümüyle başlar, sonraki bölümlerde ise olayların akışını ya da başkişinin iç dünyasını kimileyin üçüncü-tekil-kişi anlatısı olarak bulurken, kimileyin başkişinin kendi ağzından birinci-tekil-kişi anlatısı olarak da görmek olası. Sözüünü ettiğimiz Prolog/Epilog bölümü Ören'in diğer yapıtlarında da bulabileceğimiz, tiyatro oyunlarındaki önoyunu anıstıran bir biçim denemesidir. Ancak bu anlatısında kullanılan bu bölüm Goethe'nin *Faust*'undaki «Gökteki Önoyun»a (Prolog im Himmel) da gönderme yapar. *Faust*'un önoyun bölümünde, Tanrı'yla Mefisto' tartışarak bir anlaşmaya varırlar, bu anlaşma gereğince Mefisto Faust'u dünya nimetleriyle kandırarak, onu Tanrının yolundan çıkaracaktır. Çevreyi ve dünyayı, yaşamı tanıma bilme tutkusunu olan Faust, yapıtın birinci bölümünde Mefisto'ya uyararak tutkularını ön plana çıkartır. *A'nın Gizli Yaşamı*'nda ise anlatının başkişisi A yazarak varoluşunu gerçekleştirmek ve böylelikle mutluluğa erişmek ister. Ancak «yazmak» şeytanla anlaşmakla eş değerdedir : «Yazmak şeytanla anlaşmak gibi bir şey...»¹⁹ Kısa sürede 'yazmak' A için kaçınılmaz hale gelir. «Yazdığı kendi gizli tarihiyle varolmak istiyordu»²⁰. Böylelikle kendi gizli tarihine ulaşarak, varoluşuyla ilgili sorulara yanıt bulmaya çalışır. Bunun için de şeytana uyar. Ancak mutluluk ve mutsuzluk iç içe gelişen, birinin varlığı diğerinkiyle gerçeklik kazanan iki ayrı olgudur. «İnsan salt bilmekle mutsuzdur ve mutsuzluğunu yaşamaktan korkar, tıpkı senin gibi. Benim sana önerim : Dışarı çık, hiç korkmadan mutsuzluğunu yaşa, sonra otur kendini yaz, mutsuzluğunu mutluluğa dönüştür, kendini yeniden doğur»²¹, «mutsuzluğunu yazarak tamamlayacaksın, kendini tamamlayacaksın.»²² der şeytan. Böylelikle A kendi gizli tarihini yazarak, mutsuzluğu yaşarken, mutluluğunun arayışına, kendi'nin arayışına koyulur. Yazmaya başlar. Gelgelelim kaleme aldıkları hep sonu gelmez, bitmeyen yazılardır. Bu bağlamda kendisini Sisyphos'a benzetir :» (...) yazmanın bir 'Sisyphos'uydu diye düşünüyordu. Yazdığı kendi tarihi

19 *A'nın Gizli Yaşamı*, Aras Ören, Afa Yayınları, İstanbul, 1990, s. 18-20. a.g.y., s. 31.

21 a.g.y., s. 28.

22 a.g.y., s. 29.

ile varolmak istiyordu, ama varolmasını bir türlü gerçekleştiremiyordu»²³.

Kendi dört duvarı arasında yaşayan Faust'un Mefisto tarafından bu kapalı uzamından çıkartılması gibi, A da şeytan tarafından kışkırtılarak başlar yazmaya. Ancak bu hiç sonu gelmeyen bir süreçtir. Böylelikle kendi bütünlüğünü yakalayamaz onu koruyamaz olur A.

A sonu gelmeyen bir kimlik arayışı yolculuğundadır. Nereden geldiği? Nereye ait olduğu? Nereye gideceği? gibi sorular yanıt bulamazlar yapıt içinde : «(...) A, orada ne arıyordu? Burada ne arıyor?»²⁴

Ören son yıllarda kaleme aldığı yapıtlarında işlediği kimlik arayışı sorunuyla birlikte, bireyin arada-kalmışlığı üzerinde de yoğunlaşır. Bireyin bu arada-kalmışlığı, salt yabancı bir ülkede varlığını sürdürenlerin sorunu değil, tüm çağdaş insanların ortak sorunudur Ören için. Bu ikilemi *Arada* adlı şiir kitabında şöyle dile getirir :

«Dazwischen

Der Mensch bleibt doch immer dazwischen
Dort, wo eine Stadt endet, beginnt die neue
Und auch diese birgt schon die naechste
Der Mensch bleibt doch immer dazwischen
gibt etwas von sich und gleicht keinem
gleicht keinem anderen, auch nicht sich selbst»²⁵.

23 a.g.y.' s. 31.

24 a.g.y., s. 100.

25 *Dazwischen* (Arada), Aras Ören, Dağyeli Verlag, 1987, s 5.